

**Відкритий лист Комітету з корпоративного права та фондового ринку
Асоціації правників України щодо Закону України «Про акціонерні
товариства», Закону № 1983-VIII та Закону № 2210**

Асоціація правників України (далі - Асоціація) є всеукраїнською громадською організацією, що об'єднує понад 7 000 правників із метою сприяння втіленню в життя принципу верховенства права в державному, суспільному та громадському житті, сприяння розбудові правової держави та розвитку юридичної професії.

До лав Асоціації входить значна кількість провідних експертів із різних сфер науки та практики, які у свою чергу, володіють унікальними знаннями і широким практичним досвідом у відповідних галузях.

Зокрема, на базі Асоціації активно функціонує Комітет з корпоративного права та фондового ринку (далі - Комітет), серед пріоритетів і завдань якого є робота над найбільш актуальними питаннями корпоративного законодавства України.

В березні 2017 року Комітет вітав одну із важливих корпоративних реформ – запровадження процедур обов'язкового викупу та обов'язкового продажу (squeeze-out та sell-out) в акціонерних товариствах. Ця реформа була втілена в життя Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах» від 23 березня 2017 року № 1983-VIII (далі - Закон).

Закон є результатом багаторічної роботи експертів і вирішує проблеми, що пов'язані із великою кількістю акціонерів, які не беруть жодної участі в справах акціонерного товариства (далі - АТ), що невиправдано ускладнює діяльність АТ.

Крім того, цей документ спрямований на забезпечення балансу інтересів всіх акціонерів – як мажоритаріїв, так і міноритаріїв. Так, право примусового викупу (squeeze-out) врівноважене відповідно правом міноритарія вимагати викуп акцій АТ (sell-out). Тим самим Закон дозволяє побудувати більш ефективну систему управління товариством, з одного боку, і забезпечити виплату міноритарним акціонерам справедливої компенсації за їх акції, з іншого боку.

Закон був розроблений на базі Директиви № 2004/25/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21.04.2004 про пропозиції поглинання, зобов'язання про імплементацію якої міститься в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Проблема «мертвих душ», а саме наявність значної кількості відсутніх акціонерів, яких із тих чи інших причин не цікавить або в яких відсутня можливість реалізації корпоративних прав, виникла в результаті масової приватизації у багатьох акціонерних товариствах. Наявність таких осіб суттєво ускладнює діяльність акціонерного товариства, а досить часто призводить навіть до зупинки їх діяльності. Поміж відсутніх акціонерів вагому частину складають померлі особи. Акції як об'єкти цивільних прав входять до складу спадщини та переходять до спадкоємців. Однак, досить часто спадкоємці відсутні або не здійснюють переоформлення прав на спадок, а акції залишаються фактично без власника.

Вказане може призвести до:

- складнощів у проведенні загальних зборів через відсутність кворуму;
- неможливості реорганізації акціонерного товариства в товариство з обмеженою відповідальністю (і, таким чином, обмеження прав активних акціонерів).

15 липня 2019 року 47 народних депутатів України звернулися із конституційним поданням до Конституційного Суду України із проханням перевірити на відповідність

Конституції України та визнати неконституційними положення Закону України «Про акціонерні товариства», Закону № 1983-VIII та Закону № 2210, що регулюють процедуру squeeze-out та sell-out. Особливий подив викликає той факт, що частина народних депутатів, які підписали подання, самі голосували за Закон, конституційність якого зараз оскаржують. Крім того, сама вимога авторів подання визнати Закон неконституційним з моменту прийняття прямо суперечить ч. 2 ст. 152 Конституції.

З моменту виникнення першої ініціативи щодо запровадження процедури squeeze-out та sell-out до її втілення в Законі минуло більше 10 років, протягом яких правнича спільнота та бізнес асоціації активно обговорювала необхідність її запровадження, оптимальну процедуру викупу, порядок визначення справедливої вартості акцій, що викупаються, інструменти захисту інтересів міноритаріїв під час процедури викупу та багато інших питань. В результаті Закон запровадив виважений та справедливий механізм викупу/продажу акції міноритарних акціонерів.

Автори подання наголошують на тому, що процедура squeeze-out направлена виключно на задоволення майнових інтересів власників мажоритарного пакету акцій АТ та примусове позбавлення міноритарних акціонерів права власності на відповідні акції. Разом із ним, автори нехтують тим фактом, що Закон гарантує попередню та повну оплату акцій, адже права на акції переходять тільки після зарахування всієї суми компенсації на ескроу рахунок в інтересах міноритарних акціонерів.

Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку (НКЦПФР) навела переконливу статистику виплат міноритарним акціонерам за результатами завершення процедур squeeze-out. За даними НКЦПФР, з 287 проведених процедур squeeze-out лише по 34 були подані скарги. Ми переконані, що окремі факти порушення процедури чи зловживань при оцінці вартості акцій не можуть бути підставою для скасування інструментів squeeze-out та sell-out в цілому. Це свідчить лише про те, що нормативне врегулювання відповідного механізму потребує вдосконалення, але аж ніяк не скасування.

Посилання авторів подання на той факт, що положення, які регулюють процедуру squeeze-out, протирічать Конституції України та посягають на приватну власність, є помилковим. Ч. 5 ст. 41 Конституції України передбачає, що примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості.

Усі зазначені в Конституції умови були дотримані під час запровадження процедури squeeze-out та sell-out: 1) порядок приватизації АТ у 90-х роках мав наслідком те, що процедура squeeze-out та sell-out виявилася єдиним виходом із ситуації, коли тисячі міноритарних акціонерів мають можливість швидко і ефективно отримати гроші за свої акції, які не дають їм реальних прав; 2) процедура squeeze-out та sell-out детально врегульована в Законі України «Про акціонерні товариства», та 3) акції міноритарних акціонерів зараховуються на рахунок заявника вимоги виключно за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості міноритарним акціонерам.

Окрім цього, аналогічний інструмент передбачений в законодавстві інших розвинених країн ЄС і світу. Процедуру squeeze-out та sell-out підтримала також Європейська комісія з прав людини, розглядаючи в 1982 році справу *Bramelid and Malmstrom v. Sweeden*. Комісія вказала, що при виплаті розумної (справедливої) вартості, що відповідає реальній вартості майна, squeeze-out є правомірним. І Федеральний конституційний суд Німеччини у 2000 році у справі *Moto Meter* прийшов до таких самих висновків. У 2006 році Конституційний суд Чехії, підтримуючи цей підхід, підкреслив, що ключовим питанням є саме захист міноритарія від зловживань мажоритарного акціонера і забезпечення міноритарного акціонера належними способами правового захисту.

У зв'язку з цим, Комітет з корпоративного права та фондового ринку Асоціації правників України сподівається, що Конституційний Суд України неупереджено та аполітично розгляне питання конституційності положень Закону України «Про акціонерні товариства», Закону № 1983-VIII та Закону № 2210, що регулюють процедуру squeeze-out та sell-out.